

Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μάθημα: «Αρχές Κοινωνιολογίας»
Εξάμηνο: Γ' (2019-20)
Διδάσκων: Δημήτρης Δάλλας

Μάθημα 4^ο

Οι θεμελιωτές της Κοινωνιολογίας III:

Οι βασικές θέσεις και η συνεισφορά στην επιστήμη της Κοινωνιολογίας του Max Weber

Εισαγωγή

Η επιστήμη για τον Μαξ Βέμπερ συνιστά μια προσπάθεια εκλογίκευσης, δηλαδή αναζήτησης της λογικής, της ορθολογικότητας που διέπει τα υπό μελέτη φαινόμενα.¹ Οι επιστήμες, όμως, του πολιτισμού διαφέρουν από τις φυσικές επιστήμες, καθώς το αντικείμενο μελέτης τους είναι η ανθρώπινη κοινωνία και το ιστορικό της γίνεσθαι. Αυτό σημαίνει ότι από τη στιγμή που η ανθρώπινη κοινωνία δημιουργεί διαρκώς νέα έργα, θεσμίζει σχέσεις, συγκροτεί συστήματα αξιών και σημασιών, οργανώνει με διαφορετικούς τρόπους την κοινωνική της ύπαρξη και τις κοινωνικές πρακτικές, η επιστημονική μελέτη αυτής δεν μπορεί να προσφύγει σε οριστικές, τελικές διατυπώσεις νόμων που διέπουν την κοινωνική της κατάσταση και εξέλιξη.² Οι

¹ Ρ.Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, μετ. Μ. Λυκούδης, Γνώση, Αθήνα 2008, σ. 691-2. Ο Αρόν σχολιάζει ότι «η επιστημονική δράση είναι λοιπόν ένας συνδυασμός έλλογης δράσης σε σχέση προς κάποιο σκοπό και έλλογης δράσης σε σχέση προς μια αξία που είναι η αλήθεια. Η ορθολογικότητα απορρέει από το σεβασμό των κανόνων της λογικής και της έρευνας, σεβασμό αναγκαίο για την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων που επιτυγχάνονται. Η επιστήμη, όπως την αντιλαμβάνεται ο Βέμπερ, αποτελεί λοιπόν μια πλευρά της διαδικασίας εκλογίκευσης που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες».

² Ρ.Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 693. Όπως υποστηρίζει ο Αρόν οι επιστήμες της ανθρώπινης πραγματικότητας διαφοροποιούνται από τις φυσικές επιστήμες ως προς το ότι «η γνώση είναι εξαρτημένη από τα ερωτήματα που ο επιστήμονας θέτει στην πραγματικότητα. Στο μέτρο που η ιστορία προοδεύει και ανανεώνει τα αξιολογικά συστήματα και τα μνημεία του πνεύματος, ο ιστορικός και ο κοινωνιολόγος έρχεται αυθόρμητα να θέσει στα παρελθόντα και στα παρόντα γεγονότα καινούργια ερωτήματα. Εφόσον η ιστορία-πραγματικότητα ανανεώνει την περιέργεια του ιστορικού ή του κοινωνιολόγου, γίνεται αδύνατο να βάλουμε με το νου μας μια ολοκληρωμένη ιστορία ή κοινωνιολογία. Η ιστορία και η κοινωνιολογία θα μπορούσαν να ολοκληρωθούν μόνο αν το ανθρώπινο

ανθρώπινες κοινωνίες και οι πολιτισμοί τους εξελίσσονται μες στο χρόνο, αλλάζουν μορφές και περιεχόμενα. Επίσης, οι ανθρώπινες κοινωνίες χαρακτηρίζονται και από μια πολυπλοκότητα και ποικιλία στοιχείων έτσι ώστε η εξαντλητική, συνολική γνώση τους να μην είναι εφικτή και συνάμα η πολλαπλότητα των παραγόντων που διαμορφώνουν τις μορφές και τα περιεχόμενα των κοινωνικών σχέσεων και των κοινωνικών πρακτικών να μην επιτρέπει την πρόβλεψη των μελλοντικών εξελίξεων ή την αναδρομική εξήγηση του παρελθόντος βάσει μονοσήμαντων και γενικευτικών αιτιακών καθορισμών (π.χ.: οι παραγωγικές σχέσεις καθορίζουν την πολιτική οργάνωση μιας κοινωνίας ή/και η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων καθορίζουν το πέρασμα σε ένα νέο τρόπο παραγωγής, σε νέες σχέσεις παραγωγής).

Για τον Βέμπερ, οι επιστήμες της ανθρώπινης πραγματικότητας δεν ολοκληρώνονται ποτέ, καθώς η διαρκής αλλαγή, το ιστορικό γίνεσθαι της ανθρώπινης κοινωνίας θέτει, κατά κάποιο τρόπο, νέα αντικείμενα μελέτης. Το δεύτερο χαρακτηριστικό των επιστημών της κοινωνίας και της ιστορίας είναι ότι είναι «αντικειμενικές», δηλαδή είναι ξένες προς τις αξιολογικές κρίσεις του επιστήμονα. Αυτό φαινομενικά έρχεται σε αντίφαση με τη θέση του Βέμπερ για το ότι η γνώση εξαρτάται από τα ερωτήματα που θέτει ο επιστήμονας για την κοινωνική πραγματικότητα. Προκειμένου να υποστηρίξει ο Βέμπερ τη δυνατότητα της επιστήμης να διατυπώνει καθολικά έγκυρες προτάσεις προχωράει στη διάκριση μεταξύ αξιολογικών κρίσεων και της μεθόδου της αντικειμενικής επιστήμης, η οποία έγκειται στη σχέση προς τις αξίες.

Οι αξιολογικές κρίσεις είναι προσωπικές και υποκειμενικές αποφάνσεις για τις αξίες. Για παράδειγμα, ένα άτομο μπορεί να αναγνωρίζει ως υπέρτατη αξία την ελευθερία. Κάποιος άλλος, όμως, ενδέχεται να μην αναγνωρίζει την ελευθερία ως την ανώτερη αξία και να προκρίνει μια άλλου τύπου αξιολογική κρίση για την έννοια-αξία της ανθρώπινης ελευθερίας. Ο Βέμπερ αναγνωρίζει ότι σε μια κοινωνία οι αξίες δεν είναι καθολικά αποδεκτές και ότι παρατηρούνται συγκρούσεις περί της προτεραιότητας και της αναγνώρισης των αξιών. Επομένως, οι αξιολογικές κρίσεις δεν είναι αντικειμενικές, καθολικές και ιστορικά παγιωμένες. Κάθε πολιτισμός διακρίνεται για τα δικά του συστήματα πίστεων και αξιών και στο εσωτερικό αυτού τα άτομα εκφέρουν τις δικές τους ηθικές αποφάνσεις, τις αξιολογικές τους κρίσεις.

γίνεσθαι έφθανε στο τέρμα του. Θα πρέπει να χάσει η ανθρωπότητα την ικανότητα να δημιουργεί έργα για να είναι οριστική η γνώση των ανθρώπινων έργων».

Ο επιστήμονας, κατά τον Βέμπερ, δεν θα πρέπει να εκφέρει αξιολογικές κρίσεις, αλλά θα πρέπει να θέτει αυτές τις ηθικές και υπαρξιακές αποφάνσεις ως αντικείμενο της έρευνας και της επιστημονικής του μελέτης. Επομένως, ο επιστήμονας θα πρέπει να αναπτύσσει μια σχέση με τις αξίες, με τις αξίες βάσει των οποίων οι άνθρωποι νοσηματοδοτούν την κοινωνική τους ύπαρξη και τις πρακτικές, τη συμπεριφορά τους. Τα ερωτήματα που θέτει ο επιστήμονας κινούνται από την επιστημονική «περιέργεια» («γνωστικό ενδιαφέρον») για τις αξίες που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή, αυτές τις αξίες με αναφορά τις οποίες διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους, την κοινωνική τους δράση και δημιουργούν τα έργα τους.³ Από εδώ προκύπτει ο ορισμός της βεμπεριανής επιστήμης ως της «προσπάθειας κατανόησης και εξήγησης των αξιών, τις οποίες ενστερνίζονται οι άνθρωποι και των έργων που οικοδομούν» και της συμπεριφοράς που αναπτύσσουν.

Για τον Βέμπερ, οι επιστήμες της ανθρώπινης πραγματικότητας, της ιστορίας και της κοινωνίας καλούνται να κατανοήσουν τα υποκειμενικά νοήματα των συμπεριφορών, να τα ερμηνεύσουν βάσει της συγκρότησης εννοιών (*ιδεωδών τύπων*), όπως και να εξηγήσουν αιτιακά (με όρους πιθανοτήτων) την ακολουθία γεγονότων. Η διατύπωση επιστημονικά έγκυρων προτάσεων δεν έγκειται στην υποστήριξη γενικευτικών προτάσεων που βασίζονται σε αιτιακούς καθορισμούς της συμπεριφοράς των ατόμων και εξέλιξης των κοινωνικών γεγονότων. Η εγκυρότητά τους, αντιθέτως, έγκειται στη βαθιά κατανόηση των βιωμένων, υποκειμενικών νοημάτων των ανθρώπων, που καθορίζουν τις μορφές της κοινωνικής τους δράσης, στην εννοιολογική ανασυγκρότηση των τύπων αυτών δράσης και στην ανάλυση των αιτιακών καθορισμών μεταξύ επιμέρους κάθε φορά κοινωνικών γεγονότων-φαινομένων της κοινωνικής πραγματικότητας – και όχι στη διατύπωση γενικών νόμων που επιδιώκουν να εξηγήσουν το σύνολο της κοινωνικής πραγματικότητας.

Κατανοούσα κοινωνιολογία

Για τον Βέμπερ, η κοινωνιολογία είναι η επιστήμη της ερμηνευτικής κατανόησης της κοινωνικής πράξης, της συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ο Βέμπερ ως «πράξη» ορίζει

³ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 696-7. Κατά τον Αρόν, «οι επιστήμες που αναφέρονται στην ανθρώπινη πραγματικότητα είναι επιστήμες του πολιτισμού. Επιδιώκουν να κατανοήσουν ή να εξηγήσουν τα δημιουργήματα των ανθρώπων στην πορεία του γίνεσθαι τους, όχι μόνο τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα, αλλά και τους νόμους, τους θεσμούς, τα πολιτικά καθεστάτα, τις θρησκευτικές εμπειρίες και τις επιστημονικές θεωρίες».

την ανθρώπινη συμπεριφορά στην οποία ο δρων αποδίδει στην πράξη ένα υποκειμενικό νόημα. Με τον όρο «κοινωνική πράξη» εννοεί μια πράξη «η οποία, σύμφωνα με το νόημα που της αποδίδουν ο δρων ή δρώντες, αναφέρεται στη συμπεριφορά άλλων δρώντων και προσανατολίζεται κατά την πορεία της προς αυτήν».⁴

Η ερμηνευτική κατανόηση έγκειται στη σύλληψη του βιωμένου νοήματος, δηλαδή του νοήματος και των σημασιών που αποδίδουν οι πράττοντες στην ίδια την συμπεριφορά τους.⁵ Με άλλα λόγια, η κοινωνιολογία αποβλέπει στην κατανόηση των υποκειμενικών νοημάτων. Για τον Βέμπερ, κάθε κοινωνία χαρακτηρίζεται από τον πολιτισμό της, δηλαδή από το σύστημα αξιών και πίστεων. Βάσει και αναφορικά με αυτές τις αξίες οι άνθρωποι διαμορφώνουν τη δράση, την κοινωνική τους συμπεριφορά. Τις κοινωνικές συμπεριφορές, λοιπόν, παρατηρεί η κοινωνιολογία και προσπαθεί να τις κατανοήσει μέσω της σύλληψης των σημασιών που αποδίδουν οι ίδιοι οι άνθρωποι σε αυτές.⁶

Η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι ενδογενώς κατανοητή, καθώς οι άνθρωποι είναι προικισμένοι με συνείδηση.⁷ Η κατανόηση της συμπεριφοράς από τον

⁴ M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, μετ. Μ.Κυπραίος, εισ. Marianne Weber, Κένταυρος, Αθήνα 1997, σ. 31.

⁵ M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ. 32. Κατά τον Weber το «νόημα» είναι το νόημα το οποίο «είτε: α) αποδίδεται πράγματι, αα) σε ιστορικά δεδομένη περίπτωση από ένα δρώντα, ή αβ) κατά μέσο όρο και κατά προσέγγιση σε δεδομένο πλήθος περιπτώσεων από τους δρώντες, είτε: β) αποδίδεται υποκειμενικά σε έναν εννοιακά κατασκευασμένο καθαρό τύπο από τον υποθετικό δρώντα ή τους υποθετικούς δρώντες. Και όχι κάποιο αντικειμενικά “σωστό” ή μεταφυσικά θεμελιωμένο “αληθινό” νόημα. Σε τούτο συνίσταται η διάκριση των εμπειρικών επιστημών της πράξης: της Κοινωνιολογίας και της Ιστορίας, απ’ όλες τις δογματικές επιστήμες: Νομική, Λογική, Ηθική, Αισθητική, οι οποίες επιδιώκουν να διακριβώσουν στα αντικείμενά τους το “ορθό” και “ισχύον” νόημα».

⁶ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ.719. Για τον Αρόν «η ιστορική ύπαρξη είναι στην ουσία της δημιουργία και κατάφαση αξιών. Η επιστήμη του πολιτισμού είναι κατανόηση της ύπαρξης αυτής και μέθοδός της είναι η σχέση προς τις αξίες. Η ανθρώπινη ζωή είναι φτιαγμένη από μια σειρά επιλογών, με τις οποίες οι άνθρωποι οικοδομούν ένα σύστημα αξιών. Η επιστήμη του πολιτισμού είναι η ανασυγκρότηση και η κατανόηση των ανθρώπινων επιλογών, με τις οποίες οικοδομείται ένας κόσμος αξιών».

⁷ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ.694-5. Ο Αρόν υποστηρίζει ότι η άμεση κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς δεν είναι απαραίτητα ορθή, καθώς το νόημα μιας συμπεριφοράς είναι συνήθως αμφίσημο ακόμα και για τον ίδιο τον δρώντα πολλές φορές, πόσο μάλλον για τον εξωτερικό παρατηρητή. Απαιτείται έρευνα για να αναδειχθεί η ορθή κατανόηση του νοήματος της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Όπως υποστηρίζει ο Αρόν, «η κατανόηση δεν είναι άμεση, με την έννοια ότι μπορούμε να συλλάβουμε μεμιάς και χωρίς προγενέστερη έρευνα τη σημασία των συμπεριφορών των άλλων. Ακόμη και όταν πρόκειται για τους σύγχρονούς μας, μπορούμε σχεδόν πάντοτε να δώσουμε άμεσα μια ερμηνεία των πράξεων και των έργων τους, χωρίς όμως έρευνα και απόδειξη δεν μπορούμε να ξέρουμε ποιά ερμηνεία είναι ορθή. Κοντολογίς, πιο σωστό θα ήταν να λέμε ενδογενής κατανοητότητα παρά άμεση κατανοητότητα και να έχουμε κατά νου ότι η ίδια αυτή κατανοητότητα από την φύση της είναι αμφίλογη. Ο πράττων δεν γνωρίζει πάντοτε τα αίτια της πράξης του και ο παρατηρητής είναι πιο ανίκανος ακόμη να τα μαντέψει εννοιακά: πρέπει να τα αναζητήσει για να διακρίνει μεταξύ αληθοφανούς και αληθούς».

κοινωνιολόγο δεν συνίσταται σε μια εννοιακή κατανόηση, αλλά σε μια προσπάθεια βαθμιαίας ανασυγκρότησης του νοήματος της συμπεριφοράς με βάση δεδομένα, τεκμήρια και κείμενα. Η διαδικασία αυτή ερμηνευτικής κατανόησης γίνεται μέσω μιας διαμόρφωσης εννοιών, οι οποίες συγκροτούνται βάσει τυπικών και ουσιαστικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ενός τύπου κοινωνικής δράσης, συμπεριφοράς ή/και κοινωνικών θεσμών. Πρόκειται για τους ιδεότυπους ή αλλιώς ιδεώδεις τύπους.

Ιδεότυποι

Οι ιδεότυποι είναι ένα εργαλείο, ένα μέσο της κοινωνιολογίας και όχι σκοπός της. Με τους ιδεότυπους της κοινωνικής πράξης, της κυριαρχίας, των «ιστορικών ατομικότητων» (π.χ.: καπιταλισμός, γραφειοκρατία), ο Βέμπερ αποπειράται να συλλάβει και να ανασυγκροτήσει τη νοητή δομή των μορφών δράσης, κυριαρχίας και κοινωνικών θεσμών, να αποτυπώσει και να αναδείξει την εσωτερική λογική, την ορθολογικότητα που διέπει τη λειτουργία τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι στη συμπεριφορά των ανθρώπων κυριαρχούν ορθολογικά κίνητρα. Αυτό που προσπαθεί να επιτύχει η συγκρότηση ιδεότυπων είναι να συλλάβει την πορεία της συμπεριφοράς βάσει ενός «ορθολογικού» προσανατολισμού της συμπεριφοράς του ατόμου προς ένα νόημα, προς ένα σκοπό. Οι αποκλίσεις που μπορεί να παρουσιάζει η παρατηρούμενη συμπεριφορά από τον ιδεότυπό της μας προσφέρει τη δυνατότητα να εντοπίσουμε τις αιτίες αυτής της απόκλισης, επομένως να διατυπώσουμε μια αιτιώδη εξήγηση της συμπεριφοράς αυτής.

Η εσωτερική αυτή λογική του ιδεότυπου εκφράζει ουσιαστικά τη σχέση προς τις αξίες, σχέση η οποία καταγράφεται στην κοινωνική δράση του ανθρώπου και στη λειτουργία των θεσμών. Με άλλα λόγια, ο ιδεότυπος αποπειράται να αναδείξει τις σημασίες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των ατόμων και τις αξίες και τους σκοπούς προς τις οποίους προσανατολίζεται η δράση τους.

Ο ιδεότυπος μιας συμπεριφοράς ή ενός κοινωνικού θεσμού ή μιας μοναδικής ιστορικής πραγματικότητας δεν αποτελεί μια διατύπωση γενικευτική, η οποία συνιστά μια συνολική αποτύπωση της κοινωνικής δράσης ή/και της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο ιδεότυπος έχει ένα μερικό και αναλυτικό χαρακτήρα. Συγκροτείται βάσει λεπτομεριακών στοιχείων μιας επιμέρους όψης (συμπεριφορά, θεσμός, κοινωνική οργάνωση) της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο Βέμπερ αναγνωρίζει ότι η πραγματικότητα είναι συγκεχυμένη και περίπλοκη, όπως και ότι οι

τύπου που προτείνει αναμειγνύονται. Η σαφήνεια των ιδεοτύπων δεν καταγράφεται στην κοινωνική πραγματικότητα. Η αναγνώριση αυτή από την πλευρά του Βέμπερ υποστηρίζεται από τη θέση του ότι ο ιδεότυπος δεν είναι σκοπός αλλά μέσο της επιστήμης της κοινωνιολογίας. Η χρησιμότητά, όμως, των σαφών αυτών εννοιακών κατηγοριών, των ιδεοτύπων έγκειται στο ότι μας επιτρέπει να εντοπίσουμε ακριβώς την απόσταση μεταξύ των εννοιών που χρησιμοποιούμε και της κοινωνικής πραγματικότητας. Η λεπτομερειακή ανάλυση της κοινωνικής συμπεριφοράς, των φαινομένων και των θεσμών και η νοητή ανασυγκρότηση ιδεοτύπου βάσει των ουσιαστικών χαρακτηριστικών των παραπάνω μας επιτρέπει να συλλάβουμε σταδιακά ολόένα και περισσότερες επιμέρους όψεις μιας περίπλοκης πραγματικότητας.

Αιτιώδης εξήγηση

Ο Βέμπερ δεν περιορίζεται μόνο στην κατανόηση των νοημάτων που αποδίδουν τα άτομα στην συμπεριφορά τους. Αναζητά και την αιτιώδη εξήγηση (Erklären), δηλαδή τη σύλληψη της νοηματικής αλληλουχίας. Η «εξηγούσα κατανόηση» (erklärendes Verstehen) συνίσταται στην κατανόηση του κινήτρου μιας κοινωνικής πράξης. Το κίνητρο για τον Βέμπερ ορίζεται ως «μια νοηματική αλληλουχία που φαίνεται στον ίδιο τον πράττοντα ή στον παρατηρητή ως νοηματική “αιτία” μιας συμπεριφοράς». Η «ορθή αιτιώδης ερμηνεία μιας συγκεκριμένης πράξης σημαίνει», κατά τον Βέμπερ, «ότι η εξωτερική πορεία και το κίνητρο έχουν επιτυχώς συλληφθεί και, ταυτόχρονα, η σχέση τους έχει γίνει νοηματικά κατανοητή».⁸

Υποστηρίζει ο Βέμπερ ότι η αιτιακή ανάλυση των καθορισμών συνιστά μια διαδικασία που διασφαλίζει την επιστημονική εγκυρότητα. Κάνει λόγο για δύο είδη αιτιότητας, την ιστορική⁹ και την κοινωνιολογική. Η ιστορική αιτιότητα έγκειται στην αναζήτηση και ανάδειξη συγκεκριμένων και μοναδικών ιστορικών παραγόντων

⁸ M. Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ. 47-8. «Αιτιώδης εξήγηση» κατά τον Max Weber «σημαίνει τη διαπίστωση ότι, σύμφωνα με ένα πιθανολογικό κανόνα δεκτικό σταθμίσεως κατά οποιοδήποτε τρόπο, και στη –σπάνια- ιδεατή περίπτωση δυνάμενο να εκφρασθεί αριθμητικά, σε ένα ορισμένο παρατηρημένο συμβάν (εσωτερικό ή εξωτερικό) ακολουθεί (ή εμφανίζεται συγχρόνως με αυτό) ένα άλλο ορισμένο συμβάν».

⁹ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 711. Σχετικά με την ιστορική αιτιότητα στη σκέψη του Μ. Weber, ο Αρόν σχολιάζει ότι «διατύπωση ιστορικής αιτιότητας είναι για παράδειγμα αυτή που θα έλεγε ότι με βάση τη συνολική κατάσταση της Γαλλίας στα 1848 ήταν δυνατή μια επανάσταση, πράγμα που σημαίνει ότι πολλά και παντοειδή συμβεβηκότα αρκούσαν για να την προκαλέσουν. Υπάρχει λοιπόν επαρκής αιτιότητα ανάμεσα σε μια κατάσταση και σε ένα γεγονός, όταν θεωρούμε ότι η κατάσταση αυτή έκανε, αν όχι αναπόφευκτο, τουλάχιστο πιθανό το γεγονός που προσπαθούμε να εξηγήσουμε. Ο βαθμός πιθανότητας της σχέσης αυτής ποικίλλει εξάλλου αναλόγως των περιστάσεων».

που ενδεχομένως προκάλεσαν ένα ιστορικό γεγονός.¹⁰ Δεν αναζητά τη διατύπωση αιτιακών συσχετίσεων με διστορική και γενικευτική ισχύ, δηλαδή δεν αποβλέπει στη διατύπωση γενικών ιστορικών νόμων. Ο πρώτος κανόνας της αιτιολογικής του μεθοδολογίας είναι ένας αναλυτικός προσδιορισμός των χαρακτηριστικών μιας μοναδικής, συγκεκριμένης «ιστορικής ατομικότητας», δηλαδή ενός συγκεκριμένου γεγονότος (π.χ.: η Γαλλική Επανάσταση του 1789, η ρωσική Επανάσταση του 1917 κ.λπ.). Η ιστορική ανάλυση αναζητά τις επιδράσεις των γενικών περιστάσεων και συγκεκριμένων γεγονότων ή/και πράξεων συγκεκριμένων ιστορικών προσώπων.

Ο Βέμπερ μετέρχεται δύο μεθόδων αιτιώδους εξήγησης και ερμηνείας. Η μια είναι η νοητή, υποθετική συγκρότηση αυτού που λέει «εξωπραγματικού».¹¹ Με άλλα λόγια θέτει το ερώτημα «τι θα είχε συμβεί αν...;». Διερωτάται αν ένα στοιχείο της ιστορικής συγκυρίας που μελετά δεν είχε συμβεί ή είχε συμβεί διαφορετικά. Όπως λέει ο Αρόν «η αιτιακή ανάλυση, όταν εφαρμοσθεί σε μια μοναδική κι ανεπανάληπτη ακολουθία συμβάντων, πρέπει να περάσει από την φανταστική τροποποίηση ενός από τα στοιχεία και να προσπαθήσει να απαντήσει στο ερώτημα: τι θα συνέβαινε αν το στοιχείο αυτό δεν ήταν δεδομένο ή ήταν διαφορετικό;».¹² Έπειτα θα πρέπει να συγκριθεί η φανταστική αυτή εξέλιξη με την πραγματική εξέλιξη για να αποδειχτεί αν το στοιχείο που τροποποιήθηκε υπήρξε μια από τις αιτίες του ιστορικού γεγονότος που μελετούμε.

Η άλλη μέθοδος είναι η σύγκριση, η οποία διερευνά την πιθανότητα μιας άλλης ιστορικής εξέλιξης. Συγκρίνει μεταξύ τους διαφορετικές ιστορικές κοινωνίες, αντιπαραθέτει τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους και θέτει το ερώτημα του ότι αν κάποια συγκεκριμένη στιγμή ένα ιστορικό γεγονός είχε διαφορετική έκβαση κατά πόσο θα επηρέαζε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας κοινωνίας. Επικαλείται συγκεκριμένα τους μηδικούς πολέμους και μέσα από μια σύγκριση των κοινωνιών της Ελλάδας και αυτών που βρισκόταν υπό την περσική κατοχή διατυπώνει την πρόταση ότι αν οι έλληνες έχαναν τη μάχη του Μαραθώνα ή τη ναυμαχία της Σαλαμίνας ήταν πολύ πιθανό υπό περσική κατοχή να έχαναν τα πολιτισμικά τους

¹⁰ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 704-5. Για το ζήτημα της ιστορικής αιτιότητας ο Αρόν σχολιάζει ότι «το πρόβλημα της ιστορικής αιτιότητας είναι το πρόβλημα του καθορισμού του ρόλου των παραγόντων που προηγήθηκαν από την εκδήλωση ενός γεγονότος [...] μια αιτιακή σχέση είναι πάντοτε μια σχέση μερικού χαρακτήρα και συγκροτείται μεταξύ ορισμένων στοιχείων του ιστορικού ατόμου και ορισμένων προγενέστερων δεδομένων».

¹¹ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 708.

¹² Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 706.

χαρακτηριστικά και να ομοιάζαν με τις κοινωνίες που βρισκόταν υπό την κατοχή των Περσών.¹³

Με την απόδοση μιας ιστορικά ισχυρής αποτελεσματικότητας σε συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα ο Βέμπερ υποστηρίζει την ιδέα ότι η ιστορική πορεία των ανθρώπινων κοινωνιών δεν είναι προκαθορισμένη βάσει άτεγκτων ιστορικών νόμων, αλλά εμπεριέχει ένα σημαντικό βαθμό ανοικτότητας στην αποφασιστική δράση των ανθρώπων και ένα βαθμό ενδεχομενικότητας, αβεβαιότητας και πιθανότητας.¹⁴ Αυτή η προσέγγιση της ιστορίας υποστηρίζεται από τη φιλοσοφία της θετικής ιστορίας που υιοθετεί ο Βέμπερ. Πρόκειται για θεώρηση της ιστορίας από την οπτική του ανθρώπου της δράσης, μια προσέγγιση της ιστορίας από τη σκοπιά της αυθόρμητης εμπειρίας του καθενός μας.¹⁵

Η κοινωνιολογική αιτιότητα έγκειται στην αναζήτηση μιας κανονικής σχέσης μεταξύ δύο ιστορικών φαινομένων. Δεν πρόκειται για τον εντοπισμό ενός αιτιακού καθορισμού με όρους του ιστορικά αναπόφευκτου και νομοτελειακού. Ο Βέμπερ προσεγγίζει την κοινωνιολογική αιτιακή συσχέτιση μεταξύ δύο φαινομένων με όρους πιθανοτήτων και ευνόησης, δηλαδή το πως μια κοινωνική πραγματικότητα μπορεί να ευνοήσει την εμφάνιση ενός συγκεκριμένου τρόπου οικονομικής οργάνωσης, ενός συστήματος αξιών, ενός κοινωνικού θεσμού. Όπως επισημαίνει ο Ρ. Αρόν «όλη η αιτιακή σκέψη του Βέμπερ εκφράζεται σε όρους πιθανότητας ή δυνατοτήτων. [...] Οι αιτιακές σχέσεις είναι μερικές και όχι σφαιρικές (globales), έχουν χαρακτήρα πιθανότητας και όχι αναγκαίου καθορισμού».¹⁶ Με τον όρο «μερικές» εννοεί ο Αρόν ότι οι αιτιακές σχέσεις δεν καθορίζουν το σύνολο της κοινωνικής πραγματικότητας. Δηλαδή το οικονομικό στοιχείο δεν μπορεί για παράδειγμα να καθορίζει αναπόφευκτα το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, τον τρόπο πολιτικής οργάνωσης μιας κοινωνίας, τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές, αισθητικές και ιδεολογικές μορφές

¹³ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, ό.π., σ. 709. Αναφέρει συγκεκριμένα ο Αρόν πως αν «φαντασθούμε με τη σκέψη, ότι οι Αθηναίοι έχασαν τη μάχη του Μαραθώνα ή τη ναυμαχία της Σαλαμίνας και ότι η περσική αυτοκρατορία βρέθηκε σε θέση να καταλάβει την Ελλάδα: αν υποθεθεί αυτό, η εξέλιξη της Ελλάδας θα διέφερε ουσιωδώς απ' αυτή που υπήρξε; Αν μπορέσουμε να κάνουμε αληθοφανές ότι, στην περίπτωση που η Περσία είχε καταλάβει την Ελλάδα, σημαντικά στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού θα είχαν τροποποιηθεί, θα έχουμε φωτίσει την αιτιακή επίδραση μιας στρατιωτικής νίκης».

¹⁴ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, ό.π., σ. 707. Σχετικά με το ζήτημα της ελευθερίας της δράσης των ανθρώπων και των καθοριστικών παραγόντων επισημαίνει ο Αρόν ότι «σε κάθε στιγμή υπάρχουν θεμελιώδεις τάσεις, που αφήνουν όμως στους ανθρώπους ένα περιθώριο ελευθερίας για δράση. Ή ακόμη, υπάρχουν πολλαπλοί παράγοντες που δρουν προς διάφορες κατευθύνσεις. Η αιτιακή ιστορική ανάλυση διακρίνει ανάμεσα σ' ό,τι στάθηκε σε μια δεδομένη στιγμή η επίδραση των γενικών περιστάσεων και στην ιδιαίτερη επίδραση του τάδε συμβεβηκότος ή του τάδε προσώπου».

¹⁵ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, ό.π., σ. 708.

¹⁶ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, ό.π., σ. 712.

ή/και την κοινωνική συνείδηση, όπως για παράδειγμα θα μπορούσε να υποστηριχθεί από ένα «χυδαίο» ιστορικό υλισμό.¹⁷ Κατά τον Βέμπερ, πάντα εξετάζεται ένα δεδομένο απόσπασμα, μια επιμέρους όψη της πραγματικότητας, η οποία μπορεί να καθιστά πιθανό, να ευνοεί μια άλλη όψη της κοινωνικής πραγματικότητας.

Τόσο στο πεδίο της ιστορικής ανάλυσης όσο και σε αυτό της κοινωνιολογικής, ο Βέμπερ υποστηρίζει ότι γίνεται μια αναγκαστική επιλογή συγκεκριμένων γεγονότων βάσει αισθητικών, ηθικών, πολιτικών αξιών. Δεν είναι δυνατό να ανασυγκροτηθεί το σύνολο ενός παρελθόντος γεγονότος ή μιας ιστορικής περίπτωσης ούτε και να συλληφθεί το σύνολο μιας κοινωνικής πραγματικότητας. Πάντα γίνεται μια ανασυγκρότηση γεγονότων βάσει τεκμηρίων με κριτήριο επιλογής κάποιες αξίες, που προσανατόλισαν τη συμπεριφορά των ανθρώπων ή/και των αξιών που έχει επιλέξει ο ερευνητής-επιστήμονας.¹⁸ Βάσει αυτών των αξιών ο επιστήμονας προσπαθεί να μορφοποιήσει έννοιες για να οργανώσει το άμορφο υλικό της παρελθούσας ή/και της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας. Οι αξίες αυτές λειτουργούν ως κριτήριο για τη συγκρότηση των ερμηνειών.

Υπάρχει, λοιπόν, πάντα μια υποκειμενική επιλογή από την πλευρά του επιστήμονα, μια επιλογή των ερωτημάτων που θα θέσει, ερωτημάτων που αφορούν τις αξίες που προσανατολίζουν ή προσανατόλισαν την κοινωνική δράση των ατόμων. Αυτές οι ηθικές, αισθητικές, πολιτικές αξίες που διαμορφώνουν τη στάση και υποστήριξαν τη συμπεριφορά των ατόμων είναι που τίθενται ως αντικείμενο διερεύνησης από τον επιστήμονα, και όχι ως αντικείμενο αξιολογικής κρίσης.

¹⁷ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ.743-4. Ο Αρόν υποστηρίζει ότι ο Βέμπερ δεν είχε την πρόθεση να υποκαταστήσει την αιτιότητα των θρησκευτικών δυνάμεων στην αιτιότητα των οικονομικών δυνάμεων. «Αυτό που θέλησε να δείξει είναι ότι η οικονομική στάση των ανθρώπων μπορεί να καθορισθεί από το σύστημα πίστης το ίδιο όπως και το σύστημα πίστης μπορεί να καθορισθεί σε μια δεδομένη στιγμή από το οικονομικό σύστημα».

¹⁸ Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ.700. Σχολιάζει ο Αρόν ότι «ακόμη και όταν τα τεκμήρια είναι αναρίθμητα, ο ιστορικός καθιερώνει μια επιλογή με βάση αυτό που οι Η. Rickert και Μάξ Βέμπερ αποκαλούν αισθητικές, ηθικές ή πολιτικές αξίες. Δεν προσπαθούμε να αναβιώσουμε καθετί που βίωσαν οι άνθρωποι του παρελθόντος, προσπαθούμε να ανασυγκροτήσουμε με την βοήθεια τεκμηρίων την ύπαρξη ανθρώπων που τώρα πια δεν υπάρχουν, διενεργώντας μια επιλογή στηριζόμενη σε αξίες βιωμένες από τους ανθρώπους ως αντικείμενα της ιστορίας ή από τους ιστορικούς ως υποκείμενα της ιστορικής επιστήμης».

Ιδεότυποι της κοινωνικής πράξης

Ο Βέμπερ συγκρότησε τέσσερεις τύπους της κοινωνικής πράξης: α) έλλογη δράση σε σχέση προς κάποιο σκοπό, β) έλλογη δράση σε σχέση προς μια αξία, γ) θυμική ή συγκινησιακή δράση και δ) παραδοσιακή δράση.¹⁹

Σύμφωνα με τον Βέμπερ «ορθολογικά κατά τον σκοπό πράττει όποιος προσανατολίζει την πράξη του προς το σκοπό, τα μέσα και τις παρεπόμενες συνέπειες, και έχει κατά τον προσανατολισμό αυτό της πράξης του σταθμίσει ορθολογικά τόσο τη σχέση μέσων προς σκοπούς, όσο και τη σχέση σκοπών προς παρεπόμενες συνέπειες, όσο τέλος και τη σχέση των διαφορετικών πιθανών σκοπών μεταξύ τους».²⁰ Πρόκειται για τη δράση, όπου το υποκείμενο, ο πράττων έχει καθορίσει με σαφήνεια το στόχο του και επιλέγει τα προσφορότερα μέσα για την επίτευξή του.

Ο δεύτερος τύπος της συμπεριφοράς αφορά την κοινωνική πράξη που είναι ορθολογικά προσανατολισμένη προς μια αξία. Ας ακούσουμε τον ίδιο τον Βέμπερ: «Καθαρά ορθολογικά κατά την αξία πράττει όποιος, χωρίς να υπολογίζει τις συνέπειες τις οποίες μπορεί να προβλέψει, πράττει σύμφωνα με αυτό που του επιτάσσει η πεποίθησή του περί καθήκοντος, αξιοπρέπειας, ομορφιάς, θρησκευτικού χρέους, ευσέβειας ή περί της σπουδαιότητας ενός “πράγματος”, αδιάφορο ποίου είδους».²¹ Με άλλα λόγια, αυτός ο τύπος κοινωνικής πράξης αναφέρεται στη συμπεριφορά αυτή του υποκειμένου με την οποία δεν προσανατολίζεται στην επίτευξη ενός καθορισμένου σκοπού μέσω της επιλογής των καταλληλότερων μέσων, αλλά προσανατολίζεται προς μια αξία. Ο πράττων αναλαμβάνει τις συνέπειες της κοινωνικής του συμπεριφοράς προκειμένου να παραμείνει συνεπής στις αξίες που

¹⁹ M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ.77. Παραθέτουμε τον Βέμπερ για τις προσδιοριστικές αιτίες της κοινωνικής πράξης: «Όπως κάθε πράξη, και η κοινωνική πράξη μπορεί να προσδιορισθεί: 1) *Ορθολογικά κατά το σκοπό* (Zweckrational), δηλ. από τις προσδοκίες της συμπεριφοράς αντικειμένων του εξωτερικού κόσμου και των άλλων ανθρώπων, και από τη χρησιμοποίηση των προσδοκιών αυτών ως “όρων” ή ως “μέσων”, για την επιτυχία των σκοπών που ο πράττων έχει ορθολογικά επιδιώξει και σταθμίσει. 2) *Ορθολογικά κατά την αξία* (Wertrational) μέσω της συνειδητής πίστης στην απόλυτη ευταξία (ηθική, αισθητική, θρησκευτική ή όπως αλλιώς μπορεί να ερμηνευθεί) μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς, καθάρα ως τέτοιας, και ανεξαρτήτως επιτυχίας. 3) *Συναισθηματικά* (Affektuell), ειδικότερα *συγκινησιακά*, από πραγματικά πάθη και συναισθηματικές καταστάσεις του πράττοντος. 4) *Παραδοσιακά* (Traditional), δηλ. από μια συνήθεια που έχει καταστεί βίωμα».

²⁰ M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ. 80. Ο Βέμπερ προσθέτει ότι «η επιλογή ανάμεσα στους ανταγωνιζόμενους και συγκρουόμενους σκοπούς και συνέπειες μπορεί, με τη σειρά της, να προσανατολίζεται ορθολογικά σε μιαν αξία. Στην περίπτωση αυτή η συμπεριφορά είναι ορθολογική κατά το σκοπό, μόνο κατά την επιλογή των μέσων».

²¹ M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ. 79.

ενστερνίζεται. Με την συμπεριφορά του αυτή υπερασπίζεται τις ιδέες, τις αξίες και την τιμή του.

Ο τύπος της θυμικής δράσης αναφέρεται στην συμπεριφορά η οποία υπαγορεύεται από τη συνειδησιακή ή τη θυμική κατάσταση των υποκειμένων. Η δράση του ατόμου δεν προσανατολίζεται προς κάποιο καθορισμένο σκοπό ή σε κάποιο σύστημα αξιών, αλλά προσδιορίζεται από τη συγκινησιακή αντίδραση του ατόμου σε κάποιες δεδομένες συνθήκες, περιστάσεις.²²

Ο τελευταίος τύπος δράσης υπαγορεύεται από συνήθειες, έθιμα καιπίστεις, που έχουν αφομοιώθει σε τέτοιο βαθμό από τα άτομα έτσι ώστε να αποκτούν τη μορφή των αντανακλαστικών.²³

Αυτοί, λοιπόν, οι ιδεότυποι, οι καθαροί τύποι της πράξης δεν συνιστούν εξαντλητικές ταξινομήσεις της πραγματικής πράξης. Πολλές φορές η πραγματική κοινωνική πράξη μπορεί να συνδυάζει αυτούς τους τύπους πράξης, τους διαφορετικούς δηλαδή προσανατολισμούς,²⁴ ή/και να τους προσεγγίζει λιγότερο ή περισσότερο. Όπως επισημαίνει ο ίδιος ο Βέμπερ, αυτοί οι ιδεότυποι συγκροτούνται για τους σκοπούς της κοινωνιολογικής έρευνας και η εγκυρότητά τους μένει να αποδειχτεί από τα αποτελέσματα της έρευνας.²⁵

²² M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ. 78. Ο Weber αναφέρει ότι «η αυστηρά συναισθηματική συμπεριφορά βρίσκεται επίσης στα όρια, και συχνά πέρα από τα όρια, μιας συμπεριφοράς που συνειδητά προσανατολίζεται σε ένα νόημα. Μπορεί να είναι ανεξέλεγκτη αντίδραση σε έναν ερεθισμό έξω από την καθημερινή συνήθεια. Πρόκειται για “εξαγνισμό”, όταν η πράξη που προσδιορίζεται συναισθηματικά παρουσιάζεται σαν συνειδητή αποφόρτιση από τη συναισθηματική κατάσταση. Τότε η πράξη αυτή βρίσκεται τις περισσότερες φορές (όχι πάντα) ήδη σε μια πορεία προς την “εκλογίκευση αξιών” ή προς τη σκόπιμη πράξη ή και προς τα δύο».

²³ M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ. 78. Αναφέρει ο Weber για τον παραδοσιακό τύπο συμπεριφοράς: «Η αυστηρά παραδοσιακή συμπεριφορά –όπως και η μίμηση, η οποία αποτελεί καθαρή αντίδραση σε κάτι- βρίσκεται εντελώς στα όρια, και συχνά πέρα από αυτό που μπορεί κανείς να ονομάσει, γενικά, νοηματικά προσανατολισμένο πράττειν. Γιατί, πάρα πολύ συχνά, είναι μια ασαφής αντίδραση σε συνηθισμένους ερεθισμούς, που οδηγούν τη συμπεριφορά σε μια πορεία και σε μια στάση, που έχει ήδη βιώσει και επανειλημμένως ακολούθησε. Το μεγάλο πλήθος των συνηθισμένων πράξεων στην καθημερινή ζωή προσεγγίζει τον τύπο αυτό, ο οποίος ανήκει, και μάλιστα όχι μόνο ως οριακή περίπτωση, στη συστηματική ανάπτυξη των εννοιών, και η σύνδεσή του με τη συνήθεια, σε διαφορετικό βαθμό και νόημα, μπορεί συνειδητά να διατηρηθεί».

²⁴ P. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 743. Για τον Αρόν, «ο Μαξ Βέμπερ έδειξε γιατί η αντίθεση ανάμεσα στην εξήγηση μέσω του συμφέροντος και στην εξήγηση μέσω των ιδεών είναι χωρίς νόημα, γιατί την αντίληψη που έχει ο καθένας μας για το συμφέρον του τη διέπουν οι ιδέες, και μάλιστα οι μεταφυσικές ή θρησκευτικές ιδέες. [...] Αυτό που δείχνει ο Βέμπερ είναι ότι η κατεύθυνση του συμφέροντος του καθενός από μας διέπεται από την κοσμοαντίληψή του [...] η οικονομική δραστηριότητα απορρέει λοιπόν από μια γενική σύλληψη του κόσμου και το συμφέρον που βρίσκει ο καθένας στην τάδε ή στη δείνα δραστηριότητα γίνεται αξεχώριστο από κάποιο σύστημα αξιών ή συνολικής σύλληψης της ύπαρξης».

²⁵ M.Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, όπ.π., σ. 81-2. Ο Weber υποστηρίζει συγκεκριμένα ότι «η πράξη, ιδιαίτερα η κοινωνική πράξη, πάρα πολύ σπάνια προσανατολίζεται *μόνον* στον έναν ή στον άλλο τύπο. Επίσης, οι τύποι του προσανατολισμού αυτού της πράξης δεν αποτελούν διόλου εξαντλητικές ταξινομήσεις των τρόπων προσανατολισμού της πράξης, αλλά δημιουργήθηκαν *μόνον*

Ιδεότυποι της κυριαρχίας

Ο Βέμπερ συγκρότησε τρεις τύπους κυριαρχίας: τον *έλλογο*, τον *παραδοσιακό* και το *χαρισματικό*. Συγκροτεί τον κάθε τύπο με *βάση τα κίνητρα υπακοής των ατόμων* στο φορέα της εξουσίας, στον κυρίαρχο και, έτσι, αναζητά τον τρόπο με τον οποίο νομιμοποιείται και αναπαράγεται η εκάστοτε σχέση κυριαρχίας.

Ο πρώτος τύπος κυριαρχίας αναφέρεται στη σχέση αυτή η οποία διέπεται από νόμους και κανονισμούς. Ο έλλογος τύπος της κυριαρχίας βασίζεται στην αναγνώριση από την πλευρά του κυριαρχούμενου της νομιμότητας της εξουσίας. Όπως υποστηρίζει ο Βέμπερ η ισχύς της νομιμότητας είναι ορθολογικού χαρακτήρα, με την έννοια ότι «στηρίζεται στην πίστη περί του σύννομου χαρακτήρα θεσπισμένων διατάξεων και του δικαιώματος διατύπωσης οδηγιών από εκείνους που έχουν κληθεί από αυτές τις διατάξεις προς άσκηση της εξουσίας (νόμιμη εξουσία)».²⁶

Ο δεύτερος τύπος κυριαρχίας, ο παραδοσιακός, βασίζεται στην παράδοση και στο έθιμο. Η σχέση κυριαρχίας νομιμοποιείται όχι μέσω της αναφοράς στη νόμιμη τάξη αλλά στην παράδοση, η οποία αναγνωρίζει τη θέση του κυρίαρχου ως κατοχυρωμένη βάσει των παραδοσιακών αρχών και αξιών. Η υπακοή εκφράζεται με τη μορφή του καθήκοντος της ευσέβειας. Ο Βέμπερ ορίζει συγκεκριμένα την παραδοσιακή εξουσία ως τον τύπο εξουσίας όπου «η νομιμότητα της στηρίζεται και είναι αντικείμενο πίστης, στη βάση της ιερότητας παλαιόθεν (“*ανέκαθεν υφισταμένων*”) οργανώσεων και εξουσιών. Ο εξουσιαστής (ή οι εξουσιαστές) καθορίζονται μέσω παραδοσιακών κανόνων. Η υπακοή που τους παρέχεται στηρίζεται στην *ιδιάζουσα τιμή που τους αποδίδει η παράδοση*».²⁷

για κοινωνιολογικούς σκοπούς. Είναι εννοιολογικά καθαροί τύποι, στους οποίους η πραγματική πράξη προσεγγίζει περισσότερο ή λιγότερο, ή με τους οποίους –ακόμη συχνότερα- συνδυάζεται. Η χρησιμότητα, *για μας*, των τύπων αυτών μπορεί να κριθεί μόνον από τα αποτελέσματα».

²⁶ M.Weber, *Οι τύποι της εξουσίας*, μετ.-σχολ.-επιμ. Θ.Γκιούρας, Κένταυρος, Αθήνα 2001, σ. 20. Στην περίπτωση της θεσπισμένης εξουσίας «η υπακοή στρέφεται στη σύννομα θεσπισμένη, αντικειμενική, απρόσωπη διάταξη, καθώς και στον προϊστάμενο, που έχει οριστεί από αυτήν, λόγω της τυπικής νομιμότητας των διαταγών του και εντός του πεδίου ισχύος των τελευταίων».

²⁷ M.Weber, *Οι τύποι της εξουσίας*. ό.π., σ. 36. Όπως υποστηρίζει ο Weber στον τύπο της παραδοσιακής εξουσίας «η υπακοή δεν στρέφεται σε θεσπίσματα, αλλά στο πρόσωπο που καλείται από την παράδοση ή από τον παραδοσιακά ορισμένο κυρίαρχο, και του οποίου οι διαταγές είναι νομιμοποιημένες υπό δύο προοπτικές: α) εν μέρει μέσω της παράδοσης η οποία καθορίζει μονοσήμαντα το περιεχόμενο των επιταγών, και μέσω του πεπιστευμένου τους νοήματος και εύρους, ώστε η υπέρβαση των παραδοσιακών ορίων από τον εξουσιαστή θα μπορούσε να καταστεί επικίνδυνη για την ίδια του τη θέση, β) εν μέρει μέσω της απεριόριστης αυθαιρεσίας του κυρίου της οποίας τα αντίστοιχα όρια επισημαίνει η παράδοση». Κι αλλού (σ. 20): «Στην περίπτωση της παραδοσιακής εξουσίας, η υπακοή, μέσω ευσέβειας και στον κύκλο της συνήθειας, στρέφεται στο πρόσωπο που έχει

Ο τρίτος τύπος της χαρισματικής κυριαρχίας αναφέρεται στη σχέση κυριαρχίας, όπου η υπακοή στον κυρίαρχο οφείλεται στις αρετές και στα «χαρίσματα» που αναγνωρίζουν οι κυριαρχούμενοι στον ηγέτη. Με τον όρο «χάρισμα» ο Βέμπερ ορίζει την «ισχύουσα ως έκτακτη ιδιότητα μιας προσωπικότητας (αρχικά, τόσο στους προφήτες όσο και στους θεραπευτές, στους νομικούς σοφούς, στους θηρευτικούς αρχηγούς και στους πολεμικούς ήρωες: καθορισμένη μαγικά), λόγω της οποίας [η προσωπικότητα αυτή] θεωρείται ως κατέχουσα υπερφυσικές ή υπεράνθρωπινες ή, τουλάχιστον, συγκεκριμένες έκτακτες δυνάμεις ή ιδιότητες, που δεν είναι προσβάσιμες στον καθένα, ή θεωρείται θεόσταλη ή υποδειγματική και, ως εκ τούτου, αξιολογείται ως “ηγέτης”».²⁸

Οι τρεις αυτοί τύποι κυριαρχίας δεν αντιστοιχούν έκαστος σε ένα συγκεκριμένο ιστορικά πολιτικό καθεστώς. Ο καθένας αποδίδει αυτά τα στοιχεία που μας επιτρέπουν να συλλάβουμε όψεις ενός πολιτικού καθεστώτος. Ο Βέμπερ αναγνωρίζει ότι σε ένα πολιτικό καθεστώς μπορεί να αναμειγνύονται και οι τρεις τύποι κυριαρχίας. Ο ιδεώδης τύπος μας βοηθά να αναδείξουμε τα ουσιαώδη χαρακτηριστικά της εκάστοτε κοινωνικής πραγματικότητας και να ανασυγκροτήσουμε ουσιαστικές σχέσεις που αναπτύσσονται σε αυτήν. Όπως επισημαίνει ο Αρόν «το κύριο εργαλείο της κατανόησης είναι ο ιδεώδης τύπος στις διάφορες ποικιλίες του, που ως κοινό σημείο έχουν την τάση προς την εκλογίκευση ή, ακόμη, προς τη σύλληψη της ρητής ή εσώτερης λογικής ενός τύπου συμπεριφοράς ή ενός επιμέρους ιστορικού φαινομένου. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, ο ιδεώδης τύπος είναι μέσο και όχι σκοπός, γιατί σκοπός των επιστημών του πολιτισμού είναι πάντοτε η κατανόηση των υποκειμενικών νοημάτων, δηλαδή, σε τελευταία ανάλυση, της σημασίας που έδωσαν οι άνθρωποι στην ύπαρξή τους».²⁹

κληθεί από την παράδοση και στον εξουσιαστή που είναι δεσμευμένος από αυτήν (στο πεδίο ισχύος της)».

²⁸ M. Weber, *Οι τύποι της εξουσίας*, όπ.π., σ. 62. «Για την ισχύ του χαρίσματος», υποστηρίζει ο Βέμπερ, «αποφασίζει η αναγνώριση από τους κυριαρχούμενους, η οποία βεβαιώνεται μέσω δοκιμασίας – αρχικά, πάντα: μέσω θαυμάτων-, είναι ελεύθερη, και προκύπτει από αφοσίωση στην αποκάλυψη, στην ηρωική λατρεία, στην εμπιστοσύνη στις εγγενείς ηγετικές ιδιότητες. Η αναγνώριση όμως αυτή (στην περίπτωση γνήσιου χαρίσματος) δεν αποτελεί τη βάση της νομιμοποίησης, αλλά είναι καθήκον εκείνων που καλούνται να αναγνωρίσουν αυτήν την ιδιότητα μέσω επαγγελίας και δοκιμασίας. Από ψυχολογικής πλευράς, η “αναγνώριση” αυτή είναι μια τελείως προσωπική αφοσίωση πίστης, που γεννιέται από ενθουσιασμό ή από ανάγκη και ελπίδα».

²⁹ P. Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 718-9.

Κοινωνιολογία της θρησκείας: Η περίπτωση της πνευματικής συγγένειας μεταξύ της προτεσταντικής ηθικής και του «πνεύματος» του καπιταλισμού

Ο Βέμπερ υποστήριξε ότι για να κατανοηθεί η στάση και η συμπεριφορά των ανθρώπων θα έπρεπε να γίνει αντιληπτό και να συλληφθεί το σύστημα αυτό των αξιών και πίστεων, το οποίο υποστηρίζει μια συνολική θεώρηση του κόσμου και της ανθρώπινης ύπαρξης. Αυτό το σύστημα αξιών προσανατολίζει τον άνθρωπο και τα νοήματα που το συνθέτουν είναι αυτά που βιώνει στην καθημερινή του κοινωνική ζωή.³⁰ Τέτοιου τύπου σύστημα αξιών, το οποίο προσφέρει μια συνολική αντίληψη για την ύπαρξη είναι τα θρησκευτικά συστήματα θεώρησης και αντίληψης του κόσμου. Ο Βέμπερ υποστήριξε ότι αν θέλουμε να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά των ατόμων θα πρέπει να κατανοήσουμε αυτά τα συστήματα αξιών, αντιλήψεων και πίστεων βάσει και διά των οποίων, θα μπορούσαμε να πούμε, οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και νοηματοδοτούν τον κόσμο, την κοινωνική τους ύπαρξη και την πραγματικότητα στο πλαίσιο της οποίας αναπτύσσουν την κοινωνική τους δράση.

Στη μελέτη του με τίτλο *Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, ο Βέμπερ διερεύνησε τις σχέσεις μεταξύ της προτεσταντικής ηθικής και του πνεύματος του καπιταλισμού, προσπαθώντας να αποδείξει ότι πράγματι οι θρησκευτικές αντιλήψεις μπορούν να αποτελούν καθοριστικό στοιχείο για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και εν προκειμένω της οικονομικής συμπεριφοράς των ανθρώπων σε σημείο που να συνιστούν και μια από τις αιτίες των οικονομικών μετασχηματισμών.

Για τον Βέμπερ υπάρχουν πολλοί τύποι καπιταλισμού. Ένας συγκεκριμένος τύπος καπιταλισμού (ο *έλλογος καπιταλισμός*) με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αναδύθηκε ιστορικά στον δυτικό πολιτισμό. Για να οριοθετήσει αυτόν τον συγκεκριμένο τύπο καπιταλισμού που εμφανίστηκε στη δύση συγκρότησε ένα ιδεατό τύπο, δηλαδή συγκρότησε μια «ιστορική ατομικότητα» για να διερευνήσει ακριβώς τις αιτίες που συνέβαλαν στην ιστορική διαμόρφωση αυτού του συγκεκριμένου,

³⁰ Ρ.Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, ό.π., σ. 728. Υποστηρίζει ο Αρόν ότι η αφετηρία των μελετών του Βέμπερ για την κοινωνιολογία της θρησκείας ήταν η θέση ότι «κάθε στάση για να κατανοηθεί απαιτεί τη σύλληψη της συνολικής αντίληψης για την ύπαρξη, η οποία εμπνέει τον πόντο και τα μέρη από τα οποία βιώνει. [...] Θέλησε να αποδείξει ότι οι συμπεριφορές των ανθρώπων στις διάφορες κοινωνίες γίνονται κατανοητές μόνο μέσα στο πλαίσιο της γενικής αντίληψης που οι άνθρωποι αυτοί σχηματίζουν για την ύπαρξη τα θρησκευτικά δόγματα και η ερμηνεία τους είναι αναπόσπαστα μέρη αυτών των συλλήψεων του κόσμου, πρέπει να τα κατανοήσουμε για να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά των ατόμων και των ομάδων, και, κυρίως, την οικονομική τους συμπεριφορά».

ιστορικά ιδιαίτερου τύπου καπιταλισμού.³¹ Όπως λέει ο ίδιος ο Βέμπερ αντλεί από την ιστορική πραγματικότητα επιμέρους στοιχεία με γνώμονα την πολιτισμική τους σημασία. Σταδιακά συνθέτει τον ιδιαίτερο ατομικό χαρακτήρα του φαινομένου που θέλει να μελετήσει, δηλαδή του καπιταλισμού, και συγκροτεί μια έννοια που ονομάζει «πνεύμα» του καπιταλισμού. Επομένως για να συγκροτήσει μια έννοια του συγκεκριμένου ιστορικού φαινομένου, του καπιταλισμού, αντλεί τα χαρακτηριστικά από την κοινωνική πραγματικότητα, αυτά τα χαρακτηριστικά που τον ενδιαφέρουν με βάση συγκεκριμένες αξίες.

Χαρακτηριστικά του δυτικού καπιταλισμού για τον Βέμπερ είναι η πραγματοποίηση και η διαρκής συσσώρευση κέρδους μέσω της έλλογης οργάνωσης της τυπικά ελεύθερης εργασίας και της παραγωγής, όπως αυτή επιτυγχάνεται με τη γραφειοκρατική οργάνωση των λειτουργιών της αστικής επιχείρησης. Δύο σημαντικούς παράγοντες και διαφοροποιητικά γνωρίσματα του δυτικού καπιταλισμού για τον Βέμπερ είναι ο διαχωρισμός του νοικοκυριού από την επιχείρηση και η έλλογη λογιστική. Δεν έχουμε να κάνουμε με έναν τύπο καπιταλισμού, ο οποίος διακρίνεται απλώς για την επιδίωξη μεγιστοποίησης του κέρδους, η οποία μπορεί να προκύψει με την κερδοσκοπία, την κατάκτηση, τον πόλεμο. Έχουμε να κάνουμε με έναν καπιταλισμό που αναζητά την απεριόριστη συσσώρευση κέρδους και αυτή την επιτυγχάνει μέσω της ορθολογικής οργάνωσης της τυπικά ελεύθερης εργασίας και της παραγωγικής διαδικασίας.

³¹ M.Weber, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, μετ. Δ. Κούρτοβικ, επιμ. Α. Αστρινάκη, ΔΟΛ, Αθήνα 2010, σ. 39-40. Υποστηρίζει ο Weber στην αρχή του κεφαλαίου του βιβλίου του για το πνεύμα του καπιταλισμού ότι «αν μπορεί να βρεθεί κάποιο αντικείμενο, στο οποίο ο όρος αυτός να μπορεί να εφαρμοστεί με κάποια εύληπτη έννοια, δεν μπορεί παρά να είναι ένα ιστορικό άτομο, δηλαδή ένα σύμπλεγμα από στοιχεία που σχετίζονται με μια ιστορική πραγματικότητα και που τα ενώνουμε σε ένα εννοιολογικό σύνολο από τη σκοπιά της πολιτιστικής σημασίας τους. Μια τέτοια ιστορική έννοια, ωστόσο, αφού το περιεχόμενό της αναφέρεται σε ένα φαινόμενο σημαντικό λόγω της μοναδικής ατομικότητας, δεν μπορεί να οριστεί σύμφωνα με το σχήμα γένος εγγύτερον, ειδοποιός διαφορά, αλλά πρέπει να τη συνθέσουμε βαθμιαία από τα ατομικά της μέρη, που θα τα παίρνουμε από την ιστορική πραγματικότητα. Έτσι, ο τελικός ορισμός δεν μπορεί να βρίσκεται στην αρχή της έρευνας, αλλά πρέπει να έρθει στο τέλος. Πρέπει, με άλλα λόγια, να επεξεργαστούμε κατά την πορεία της ανάλυσης, σαν το σπουδαιότερο αποτέλεσμά της, την καλύτερη δυνατή διατύπωση αυτού που εννοούμε εδώ με τον όρο “πνεύμα του Καπιταλισμού”, δηλαδή την καλύτερη από τη σκοπιά που μας ενδιαφέρει εδώ. Η σκοπιά αυτή (αυτή για την οποία θα μιλήσουμε αργότερα) δεν είναι καθόλου η μόνη δυνατή σκοπιά από την οποία μπορούν να αναλυθούν τα ιστορικά φαινόμενα που ερευνούμε. Όπως συμβαίνει κάθε ιστορικό φαινόμενο, άλλες οπτικές γωνίες θα θεωρούσαν άλλα χαρακτηριστικά σαν τα ουσιαστά. Το συμπέρασμα είναι πως δεν είναι καθόλου απαραίτητο να αντιλαμβάνεται κανείς με τον όρο “πνεύμα του Καπιταλισμού” μόνο αυτό που θα δούμε ότι σημαίνει για μας, για τους σκοπούς της ανάλυσης μας. Αυτή είναι μια αναγκαία συνέπεια της φύσης των ιστορικών εκείνων εννοιών που δεν επιχειρούν, για τους μεθοδολογικούς σκοπούς τους, να συλλάβουν την ιστορική πραγματικότητα με γενικές κι αφηρημένες φόρμουλες, αλλά με συγκεκριμένα γενετικά σύνολα σχέσεων, που έχουν αναπόφευκτα έναν ιδιαίτερα μεμονωμένο και ατομικό χαρακτήρα».

Η γραφειοκρατική, ορθολογική οργάνωση της εργασίας και της παραγωγής συνίσταται στον λεπτομερειακό καταμερισμό των καθηκόντων μεταξύ των εργαζομένων, στην ιεραρχική οργάνωση και τον συντονισμό των ιδιαίτερων, ειδικευμένων λειτουργιών που αναλαμβάνει ο κάθε εργαζόμενος, στην ανωνυμία του υπαλλήλου ο οποίος έχει τη θέση του εκτελεστικού οργάνου του γραφειοκρατικού μηχανισμού, στην τήρηση των εντολών βάσει ενός αυστηρού κανονισμού, στον καθορισμό των αμοιβών του καθενός βάσει κανόνων και τέλος στη δυνατότητα εκτίμησης των τεχνικών συντελεστών βάσει των τεχνικών εφαρμογών της σύγχρονης επιστήμης.

Ο Βέμπερ αναζήτησε το πως εγκαθιδρύθηκε το καπιταλιστικό σύστημα δυτικού τύπου μέσα από τη διατύπωση της υπόθεσης ότι μια συγκεκριμένη ερμηνεία του προτεσταντισμού υποστήριξε τα κίνητρα της δράσης που ευνόησαν τη διαμόρφωση του συγκεκριμένου τύπου καπιταλισμού. Για τον Βέμπερ, το «πνεύμα» του καπιταλισμού και μια ορισμένη ερμηνεία του προτεσταντισμού υποστηρίζουν τα ίδια κίνητρα δράσης, δηλαδή μια συγκεκριμένη θεώρηση του κόσμου υποστηρίζει μια οικονομική δραστηριότητα, τέτοια που να είναι σύμφωνη με το πνεύμα του καπιταλισμού, να είναι δηλαδή σύμφωνη με τη σύλληψη της οικονομικής δραστηριότητας που χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη της συσσώρευσης του κέρδους μέσω της γραφειοκρατικής, ορθολογικής, οργάνωσης της εργασίας και της παραγωγής.³²

Ο Βέμπερ αναγνώρισε στην καλβινιστική αντίληψη ένα πρωτότυπο συνδυασμό στοιχείων, ο οποίος υποστήριξε μια συγκεκριμένη σχέση θεού και ανθρώπου. Χαρακτηριστικές θέσεις αυτής της θρησκευτικής σύλληψης είναι η ύπαρξη ενός υπερβατικού θεού, ο οποίος δεν μπορούσε να συλληφθεί από το πεπερασμένο πνεύμα του ανθρώπου. Ο παντοδύναμος, απόλυτος αυτός θεός έχει προδιαγράψει τη μοίρα της σωτηρίας ή της καταδίκης του κάθε ανθρώπου, με τέτοιο καθοριστικό και απόλυτο τρόπο που η μοίρα του καθενός δεν μπορεί να επηρεαστεί

³²Ρ.Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ.736-7. Ο Αρόν αναφέρει ότι στην αρχή της μελέτης του ο Βέμπερ προβαίνει σε στατιστικές αναλύσεις για να διαπιστώσει ότι σε περιοχές της Γερμανίας που συνυπάρχουν θρησκευτικές ομάδες, «οι προτεστάντες κατέχουν δυσανάλογο ποσοστό πλούτου και οικονομικά σημαντικών θέσεων. Αυτό δεν αποδεικνύει ότι η θρησκευτική μεταβλητή καθορίζει τις οικονομικές επιτυχίες, θέτει όμως το ζήτημα μήπως οι θρησκευτικές αντιλήψεις ασκούν κάποια επίδραση πάνω στον προσανατολισμό που δίνουν οι άνθρωποι και οι ομάδες στη δραστηριότητά τους. Με άλλες αναλύσεις προσπαθεί να δείξει, στη συνέχεια, την διανοητική ή πνευματική συμμορφία ανάμεσα στο πνεύμα της προτεσταντικής ηθικής –ή μιας κάποιας προτεσταντικής ηθικής- και στο πνεύμα του καπιταλισμού. Το πρόβλημα στην περίπτωση αυτή είναι να συσχετισθεί με κατανοητικό τρόπο μια θρησκευτική σκέψη και μια στάση έναντι ορισμένων προβλημάτων δράσης».

από τα έργα και τις πράξεις του ανθρώπου. Η σωτηρία δίνεται αποκλειστικά από τη θεία χάρη («δόγμα του προκαθορισμού»). Εν τούτοις, ο άνθρωπος έχει χρέος να εργάζεται καθημερινά για την εγκαθίδρυση του βασιλείου του θεού επί της γης. Αυτή η σύλληψη, κατά τον Βέμπερ, αρνούνταν κάθε τελετουργική διαδικασία και κάθε είδους μυστικισμό, γεγονός που ευνόησε το «ξεμάγεμα» του κόσμου και έμμεσα την ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας, καθώς αναγνώριζε την ύπαρξη μιας φυσικής τάξης.³³

Το ζήτημα της σωτηρίας ή της καταδίκης έθετε ένα αγωνιώδες ερώτημα για το αν κάποιος είναι εκλεκτός ή καταδικασμένος από τη θεία χάρη. Απέναντι σε αυτή την υπαρξιακή αγωνία κάποιες ερμηνείες του προτεσταντισμού υποστήριζαν την ανάγκη της πίστης του καθενός στην επιλογή του ως εκλεκτού από τη θεία χάρη. Αυτή, λοιπόν, την εμπιστοσύνη στην επιλογή του καθενός από τη θεία χάρη θα έπρεπε κάθε πιστός να την συντηρεί μέσω της ακατάπαυστης εργασίας και της ασκητικής ζωής.³⁴ Η καθημερινή, πειθαρχημένη, ακαταπόνητη εργασία ήταν ένας τρόπος αντιμετώπισης της θρησκευτικής, υπαρξιακής αγωνίας του ατόμου. Όπως σχολιάζει ο Ρ. Αρόν μια τέτοια θρησκευτική θεώρηση ευνοεί τον ατομικισμό, καθώς «ο καθένας είναι μόνος ενώπιον του θεού. Η αίσθηση της κοινότητας με τον πλησίον και του καθήκοντος έναντι των άλλων αποδυναμώνεται. Η έλλογη, έρρυθμη και σταθερή εργασία καταλήγει να ερμηνεύεται ως υπακοή σε εντολή του Θεού».³⁵

Κάποιες καλβινιστικές ομάδες εντόπιζαν τα σημάδια της θείας επιλογής στα εγκόσμια επιτεύγματα κάποιου, ακόμα και στην οικονομική επιτυχία. Η δυσπιστία, όμως της προτεσταντικής σύλληψης για τα γήινα πράγματα, τα οποία ταυτιζόταν με την αμαρτία και το θάνατο, υπαγόρευε μια ασκητική ζωή. Αυτές, λοιπόν, οι δύο στάσεις ζωής, δηλαδή της ακαταπαύστης εργασίας και της ασκητικής στάσης, βρισκόταν σε μια σχέση συγγένειας με τις απαιτήσεις της καπιταλιστικής λογικής. Η πειθαρχημένη και ακαταπόνητη καθημερινή εργασία σε συνδυασμό με την ασκητική

³³ M. Weber, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, όπ.π., σ. 80. Ο Weber υποστηρίζει ότι «αυτό το μεγάλο ιστορικό προτσές στην εξέλιξη των θρησκειών, η εξαφάνιση του μαγικού στοιχείου από τον κόσμο, που είχε αρχίσει με τους αρχαίους εβραίους προφήτες και, μαζί με την ελληνιστική επιστημονική σκέψη, απέρριπτε όλα τα μαγικά μέσα για τη σωτηρία σαν δεισιδαιμονία και αμαρτία, έφτασε εδώ στη λογική κατάληξή του. Ο γνήσιος πουριτανός αρνιόταν ακόμα και κάθε ίχνος επικήδειας θρησκευτικής τελετής κι έθαβε τα πλησιέστερα και προσφιλέστερα του πρόσωπα χωρίς τραγούδια και τελετουργίες, για να μην παρεισφρήσει καμία δεισιδαιμονία, καμία εμπιστοσύνη στα αποτελέσματα των μαγικών και μυστηριακών δυνάμεων για τη σωτηρία».

³⁴ M. Weber, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, όπ.π., σ.85.

³⁵ Ρ.Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ.741.

ζωή επιτρέπει τη συσσώρευση του πλούτου και την παραγωγική του επένδυση με σκοπό την περαιτέρω συσσώρευση κέρδους.³⁶

³⁶ Ρ.Αρόν, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ.741-2. Ο Αρόν επισημαίνει τη συγγένεια μεταξύ της προτεσταντικής ηθικής και του πνεύματος του καπιταλισμού, συγγένεια, η οποία εκφράζεται και στο επίπεδο της καθημερινής συμπεριφοράς και της στάσης ζωής των ανθρώπων: «Η προτεσταντική ηθική επιτάσσει στον πιστό να δυσπιστεί στα αγαθά του κόσμου τούτου και να εγκλωπωθεί μια ασκητική στάση. Όταν όμως δουλεύεις έλλογα με σκοπό το κέρδος και δεν δαπανάς το κέρδος αυτό, έχεις τη συμπεριφορά την κατεξοχήν αναγκαία για την ανάπτυξη του καπιταλισμού, γιατί τούτο σημαίνει την συνεχή επανεπένδυση του κέρδους που δεν καταναλώνεται. Εδώ εμφανίζεται με τη μεγαλύτερη δυνατή καθαρότητα η πνευματική συγγένεια ανάμεσα σε μια προτεσταντική στάση και στην καπιταλιστική στάση. Ο καπιταλισμός προϋποθέτει την έλλογη οργάνωση της εργασίας και σημαίνει ότι το μεγαλύτερο μέρος του κέρδους δεν καταναλώνεται με σκοπό να γίνει δυνατή η ανάπτυξη των μέσων παραγωγής [...] η προτεσταντική ηθική δίνει μια εξήγηση και μια δικαίωση της αλλόκοτης αυτής συμπεριφοράς, που παράδειγμά της στις εξωδυτικές κοινωνίες δεν υπάρχει και που συνίσταται στην αναζήτηση του υψηλότερου δυνατού κέρδους όχι για να απολαύσει κανείς τις ηδονές της ύπαρξης αλλά για την ικανοποίηση της όλο και μεγαλύτερης παραγωγής».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρόν Ρ., *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, μετ. Μ. Λυκούδης, Γνώση, Αθήνα 2008.
- Weber Μ., *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, μετ. Μ. Κυπραίος, εισ. Marianne Weber, Κένταυρος, Αθήνα 1997.
- Weber Μ., *Οι τύποι της εξουσίας*, μετ.-σχολ-επιμ. Θ. Γκιούρας, Κένταυρος, Αθήνα 2001.
- Weber Μ., *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, μετ. Δ. Κούρτοβικ, επιμ. Α. Αστρινάκη, ΔΟΛ, Αθήνα 2010.